

ПЛЕЊНИЈА У ЗАКОНИКУ ЛЕКЕ ДУКАБИНИЈА

Установа плењније или суда стараца је врло стара установа; поти-че још од првобитне заједнице. Она је била позната код свих старих наро-да. Разуме се, она није код свих народа била иста, али су те установе биле умногом сличне једна другој. Код свих народа суд или веће стараца (алб. *pleqñija*) судило је члановима друштва који су погрешили. О овој уста-нови у најранијем периоду не зна се много. Она се касније у појединим земљама у оквиру робовласничког и феудалног друштва претвара у ре-довни орган државе.

Позната је чињеница да су људи, живећи у заједници још пре настан-ка државе, имали незгоде и проблема и тада се неки чланови те заједнице нису понашали како треба и зато је заједница њима судила. Претпоставља се да су изгреднике сурово кажњавали. У извршењу те казне учествовали су сви чланови заједнице. Често се дешавало да једно племе нападне дру-го и тада се судило. Разуме се, рат је био једини судија, те је јачи побе-ђивао. Много касније, упоредо са развојем производних снага и производ-них односа, људи почињу да се међусобно другачије понашају. Такође се мења и третман преступника. Њима сад не суди цела заједница, него за то изабрани орган, тј. суд стараца — плењнија.

Из овог периода датирају крвна освета и откупнина као начини ре-шавања сукоба појединаца према појединцу, појединаца према заједници и заједнице према заједници. Овакво стање је дуго трајало, а и данас се могу наћи остаци ових древних установа. Решавање спорова на овакав на-чин одговарало је времену и ступњу развоја људске заједнице, али се још и тада, значи у оно време, увидела штетност оваквих одлука, још тада се јављају покушаји да се стане на пут крвавим обрачунима и масовним убиствима, која су претила уништавању читавих групација људи (1). Зато се и формирају први облици решавања спорова и сукоба мирним путем. Јасно је да то није учињено одједном, него је то трајало вековима. Ове прве установе у оквиру генса, братства или племена, представљају изве-стан напредак у односу на раније стање. Упркос томе што се касније фор-мира држава, што држава организује судове, те првобитне друштвене уста-нове остале су и даље да живе и да се примењују у новим условима. Такав пут развоја превазила је и установа плењнија, која данас код многих наро-да не постоји.

(1) Ф. Енгелс: Порјекло породице, приватног власништва и државе, „Напријед“, 1948 Загреб, стр. 77—78, 79—80 и 86—87.

Предмет овог рада је установа *pleqniје* — суда стараца, која постоји и дан данас у појединим деловима наше земље: — на Косову, Црној Гори и Македонији. Ова установа код Албанаца је веома стара и по мишљењу неких аутора она води порекло још од првих илирских држава ⁽²⁾. То не значи да ова или сличне установе нису биле познате код других народа на Балкану. Са извесном сигурношћу се може рећи да се ова установа највише примењивала и добила јасне форме у средњем веку у разним албанским кнежевинама ⁽³⁾. О овом проблему су писали и расправљали разни аутори. Међутим, међу њима је спорно питање да ли је постојао писани законик Леке Дукађинија. У том погледу има различитих схватања и мишљења ⁽⁴⁾.

На овим расправама не можемо се подробно схватити, јер нас овде пре свега интересује сама установа суда стараца — плећнија. Међутим, разна гледишта и схватања о Законнику Леке Дукађинија (ЗЛД), уједно доприносе расветљавању питања настанка ове установе. Од XV века па наовамо има више извора који говоре о постојању и раду ове установе. Од тог периода може се говорити о надлежности, саставу, поступку суђења и друго, јер од тада, по мишљењу многих, потиче и ЗЛД. Тај Законик садржи доста одредаба о установи суда стараца. Можемо рећи само да се данашња *pleqniја* не разликује много од оне коју је ЗЛД у оно време регулисао. Међутим, нормално је постојање разлика између раније и садашње плећније, зато што су многи односи, тада регулисани, нестали или су настали нови које је требало такође регулисати. Па ипак дух тог Законика остао је дуго. Ову тврдњу најбоље илуструје писање А. Јовићевића, који између осталог каже: „Овај Законик камен је темеља правосудја у северној Албанији и од свог постанка од доба Леке Дукађинија поштован је као највећа светиња и сматран као основ свим природним и људским законима. Он је срастао са душом Арбанаса у толикој мери да не можете Арбанасу доказати његову несавременост и штетне последице које од њега проистичу. Лекин закон је за Арбанасе закон над законима, светиња над светињама. Овај закон није писан, он се само памти и спроводи у пракси. Нека нова казна поникла у неком извесном времену приписује се Лекином законнику. . . ” ⁽⁵⁾.

(2) А. Sh. Gjeçovi: *Codice di Lek Dukagjini, Roma*, 1941, стр. 47 Предговор италијанском преводу од Ф. Патете. Он тврди да неке одребе ЗЛД потичу још пре хришћанства — (по наводу др С. Пуповића).

Види М. *Sufllay*, *Поријекст северних Арбанаса*, издање Архива за Арбанаску старину, језик и етнологија, Београд, 1925, стр. 230—231 и 235—236 итд.

(3) Ур. *Historia e popullit shqiptar, I. Prishtinë*, 1969, стр. 206—212; М. *Sufllay*, Цитирано дело, стр. 33—41; *Ismet Elezi, Normat e së drejtës penale zakonore të mbledhura në KLD Kabinet (vendimet) e veçanta*, »Referate e kumtesa«, Universiteti Shtetëror i Tiranës — Fakulteti i drejtësisë, Nr. 1, 1965, стр. 11; *Koço Nova, Zhvillimi historik i gjykimit në Shqipëri*, »Referate e kumtesa«, Nr. 1, 1965, стр. 49—51.

(4) Др С. Пуповић, Грађанскоправни односи у ЗЛД, Приштина, 1963, стр. 36—39. Види још Исмет Елези, оп. цит. стр. 9—10; Јулија В. Иванова, *Kanuni i Lekë Dukagjinit, (sprovë e karakteristikave historike)*, *Buletin i Universitetit Shtetëror të Tiranës — seria e shkencave shoqërore*, Nr. 2/1960, стр. 96—100; А. Sh. Gjeçovi, *Kanuni i Lekë Dukagjinit, (vepër postume)*, *Shkëndë*, 1933 — (parathënia e Gj. Fishës); S. Dobroski, *Pleçniја и крвна освета код Шиптара*, »Përpjimit«, Nr. 1/1967, (јубиларно издање на српскохрватском језику).

(5) А. Јовићевић, Малесија, Српски етнографски зборник, бр. 15, Издање САН, Београд, 1923, стр. 96—98.

Друштвено-економска структура и племенско уређење као важни услови настанка и примењивање обичајног права. Обичајно право Албанаца звано ЗДД уско је повезано са настанком и даљим одржавањем албанских племена још од XV и XVI века. Процес настајања племена код Албанаца сличан је процесу настанка црногорских и других племена ⁽⁶⁾. Племена су настала спајањем сточарског катунa и села у жупама ⁽⁷⁾. На почетку, класна структура становништва била је хетерогена, јер често истом племену припадају и бивши феудалци, односно аристократи, који воде порекло још од илирских принчева, и разни ситни сточари и горштаци. То зближавање дошло је као резултат притиска споља, у првом реду због турске најезде. Међутим, поред овог приватног зближавања у албанским племенима, селима итд. уочљиве су класне разлике и слојевитост становништва. Та разлика има своје реперкусије како на политичком тако и на економском пољу. Племена су имала своју одређену територију, где је важио један одређени племенски поредак, који је махом регулисан обичајним правом. Племена су се могла делити на братства, а братства на села итд. Турска власт мање-више фактички је признавала овакво уређење, а то због тога што је њој свако село, братство, а понекад и племе одговарало колективно за поједине деликте чланова села, братства или племена ⁽⁸⁾. Турци су имали искуства са племенима из других крајева, па нису дирали у ово племенско уређење, сем уколико нису њихови интереси доведени у питање. Из овога произилази да су племена у северној Албанији имала неку самоуправу, где су унутрашње односе регулисали самостално. Ова самоуправа утицала је још више да се обичајно право сачува, а често су и Турци, кад су доносили прописе који се тичу становништва ових крајева, пуно водили рачуна о месним обичајима, тиме што је обичајно право служило као узор при доношењу тих прописа. У ово време свако племе, братство или село је имало своје органе правосуђа. Можемо рећи да је самосталност племена у регулисању унутрашњих односа била од великог значаја за одржавање и очување обичајног права и разних институција тог права.

Врсте плећнија — састав и избор. По ЗДД постоје две врсте плећније — велика и мала. У ствари ЗДД нигде то изричито не прописује, али из низа одредаба произилази да постоје две. Велика плећнија или како се још звала збор племена или братства (албански: кувенди), или савет главара расправљала је о стварима које су биле од великог значаја. Под овим су се најчешће подразумевали спорови који су настали између разних племена. То се у првом реду односи на имовинскоправне спорове: померање граница земљишта, шума или пашњака и др. од стране једног племена на штету другог. Као веома тешки случајеви које је она расправ-

(6) Др С. Пуловиц, оп цит., стр. 54—55; К. Јиричек, и Ј. Радонић, *Историја Срба*, књига II, Београд, 1952, стр. 36—37 и 41—42; *Коџо Нова*, оп цит., стр. 59—60; И. Јелић, *Умир и крвна освета у Црној Гори и у Северној Албанији*, Београд, 1926.

(7) М. Sufflay, оп. cit., стр. 35—36; др. S. Purovci, оп. cit., стр. 35—36.

(8) К. Јиричек и Ј. Радонић, оп цит., стр. 36—38; др С. Пуловиц, *Kushtet shoqërore — ekonomike në të cilat ka qenë në fuqi Kanuni i Lekë Dukagjinit dhe shqyrtimet e përgjithshme juridike të KLD*, »Përparimi«, Нр. 6/1965; др Томашин Динко, *Племенска култура и њени данашњи остаци „Мјесечник“ бр. 1, од 1936, стр. 3—4; Hasan Kaleshi и др Н. Jurgen Kornumpf, Вилајети и Призренит, »Përparimi«, Нр. 2/1967.*

љала, сматрана су и убиства из крвне освете међу племенима, јер су се у оваквим случајевима јављали обрачуни великих размера, који су у прошлости често доводили до истребљења целог племена. То свакако племенским главарима није ишло у рачун, јер је слабило јединство племена у борби против заједничког непријатеља, тј. против турске власти. Зато се овој установи у ЗДД придаје велики значај. Она је доприносила мирењу завађених племена и осуди појединих одметнутих припадника тих племена. Зато је у Законику прописано да чланови ове установе могу бити само они старци и главари албанских племена, који су уживали глас поштених, праведних и храбрих људи. Осим тога требало је да они покажу изузетну вештину у примењивању одредаба ЗДД у конкретним случајевима.

Мала плећнија расправљала је о споровима и другим стварима у братству, селу, а понекад и унутар самог племена. Без обзира што се звала мала плећнија, она је такође уживала велики углед, те су и за избор њених чланова важили услови које смо горе навели.

Чланови велике плећније могу да се бирају, али су често они *ex lege* чланови овог суда. То је случај са главарима племена или барјактарима који су, самим тим што располажу овим својством, и чланови плећнија ⁽⁹⁾. Поред главара и барјактара племена могли су се бирати као судије и други људи који уживају углед у племену или братству, који су способни и вешти у пресуђивању разних спорова и често богати и имућни људи, док за чланове мале плећније, поред горе наведених лица који су такође могли бити судије, најчешће се ишло избору оних људи из братства или села који су били познати као вешти и способни у расправљању кривичних ствари ⁽¹⁰⁾. Поред тога, било је потребно да уживају угледу честитих и поштенних људи.

Чланови велике плећније који су се још звали главари, барјактари, и сл., били су нека врста сталних судија, јер су заседали увек кад се указала потреба ⁽¹¹⁾. Ако би неки од њих био опозван или умро, на његово место долази лице из истог племена или братства. Напротив, чланови мале плећније су били бирани *ad hoc*, за сваки поједини случај. Решењем случаја, суд је престајао да постоји. На овом месту треба истаћи да су и странке, кад је било питање мале плећније, могле предложити по једног члана суда. У озбиљним и сложеним стварима овај број могао би се повећати ⁽¹²⁾. Из овога следи да мала плећнија јесте у ствари један вид арбитраже.

Као и многи други законити тако и ЗДД не даје за право жени да буде бирана за судију нити да расправља ствар као судија поротник, јер она по ЗДД, нити зна, нити уме да одлучује о оваквим озбиљним стварима. Тако у пар. 1045 став 5. каже се: „Жене не могу бити ни судије ни поротници. Канун (ЗДД) њима не верује“. (*Shtjefen Gjeçovi, Kanuni i Lekë*

⁽⁹⁾ Ј. Иванова, оп. цит., стр. 107—108; К. Јиричек и Ј. Радонић, оп. цит., стр. 43—45; К. Нова, оп. цит., стр. 63;

⁽¹⁰⁾ К. Нова, оп. цит., стр. 63. О томе види још: А. Ш. Гјеџови, *KLD, libër i XI, nuje* 141 — *Tagra dhe detyra e pleqëve*, пар. 994.

⁽¹¹⁾ К. Новам оп. cit., стр. 61.

⁽¹²⁾ А. Јовићевић, оп. cit., стр. 92.

Dukagjinit, Shkodër, 1933. У даљем тексту *Sh. Gjeçovi KLD*). Међутим, у неким случајевима познате жене могле су посредним путем утицати на рад плећније, јер се често од тих жена тражило мишљење о случају.

Плећнија је увек судила као колегијално судско тело. Она је судила како за кривичне тако и за грађанске ствари, као веће састављено од више чланова. Број овог суда није тачно прописан по ЗД. То зависи од конкретног случаја. Расправе које су биле малог значаја, а тичале су се само појединаца, могао је судити и суд од три лица, водећи рачуна увек о пристанку странака у спору. Шта више, дешавало се да пресуде појединаца или два угледна човека.

Одвек се много полагало на ауторите плећније; зато се од чланова овог суда тражило да буду поштени и праведни, а уколико се јавља сумња, они су могли бити опозвани или изузети. То се радило ако су се судије показале необјективним приликом суђења или се открије да су недостојни да врше ту функцију. Недостојним су се сматрали они људи који су се бавили нечасним пословима, нпр. крађом, издајством итд. По ЗД „ако се открије или се сазна да члан *pleqniје* приликом суђења држи страну једне од странака у спору или је примио мито, поред тога што је окаљао образ, више га нико не позива као члана *pleqniје*“ (*Sh. Gjeçov, KLD, 1016*). Такође се познаје и установа изузећа. Не може бити судија у споровима онај ко непосредно учествује као странка у спору нити ако се у спору појављују као странке његови ближи рођаци. Свака странка има право приговора за чланове *pleqniје* и уколико се не усвоји њен приговор, а постоји разлог за изузеће, она не мора да се повинује одлуци суда, него може да се обрати другом суду да ствар расправља или да она самовласно оствари своје право. Овом начину остваривања права обично су прибегавали они који су били моћни, нарочито оне породице које су имале више мушких глава. Интересантно је да се ове породице често нису ни обраћале плећнији за расправљање ствари.

Судије суда старца — плећније своју дужност су обављали уз накнаду⁽¹³⁾. ЗД је за сваки случај прописао и висину накнаде за суђење. Мислимо да се овако радило да не би судије неоправдано у неким случајевима тражили више него што им обично припада. Значајно је запазити да се највише плаћало када се раправљало о убиствима из крвне освете. У сваком случају чланови плећнија нису могли да добију никакву накнаду све дотле док ствар нису решили. Тако, на пример, у пар. 991. Дјечовљево збирке изричито стоји: „члан плећније не може да тражи накнаду или коју другу награду која му по Кануну припада ако посао није обавио“.

Подела плећније на малу и велику нема неких посебних разлика, јер одлука сваке плећније има исту важност без обзира да ли је ту одлуку донела велика или мала плећнија. У ЗД важи правило које гласи: „Старац над старцем, суд над судом и заклетву над заклетвом Канун не подноси“ (*Sh. Gjeçovi, KLD, пар. 1002*). Правила која се тичу врста плећнија, избора, састава, броја и др. важе како за кривичне тако и за грађанске ствари, тако да и сама процедура по ЗД скоро да је иста.

(13) A. Sh. Gjeçovi, KLD, пар. 1028—1030; О томе види још: К. Нова. *op. cit.*, стр. 68. У вези са овим питањем користили смо се и сопственим информацијама од познатих плећнара на Косову.

Надлежности плећније. Плећнија — суд стараца судила је за све спорове било имовинскоправне природе било кривичноправне природе. Као и код савремених судова и овде би могли говорити о стварној и месној надлежности. Треба одмах рећи да, кад је у питању стварна надлежност, не постоји нека строга разлика између надлежности мале и велике плећније, јер сам ЗД каже да свака плећнија може да расправља сваку ствар без обзира на вредност или озбиљност случаја. Чини нам се међутим, да је у пракси ових судова јасно одређена надлежност ових плећнија, а и ЗД у неким одредбама изричито прописује само надлежност велике плећније, као на пример, за спорове који настају између разних племена и за ствари које задиру у интересе савеза свих племена. Тако, велика плећнија, на пример, судила је за посебне случајеве крвне освете међу племенима и за случајеве кад је требало казнити неко братство или село или кад је требало предузети казне против појединих племенских главара или барјактара. Мала плећнија стварно је била надлежна за све врсте спорова (*Sh. Gjeçovi*, КЛД, пар. 998), али је она територијално била ограничена, тако да је свако село могло формирати судове за решавање случајева убистава, за крвну освету, за имовинске спорове. Одлуке које је доносио тај суд биле су исто тако важне и строго поштоване тако да исту ствар нису могли судити други људи из тог или другог села. У ЗД важи правило да је свака плећнија дужна решити ствар до краја, а једном решена и пресуђена ствар од поштених и паметних људи, сматрала се за свагда решеном и коначном. Ту дужност налаже им и ЗД, који прописује: „судије су дужне да ствар расправе до краја, брзо и без неоправданих одлагања“ (*Sh. Gjeçovi*, КЛД, п. 999). Једном заснована надлежност не може се мењати вољом странака, јер би у супротном смањило углед ове установе, а такав начин поступања допринео би несигурности и недисциплини међу људима.

Поступак. Поступак обично покрећу саме странке. Међутим, дешавало се да понекад прваци племена па и сами чланови суда стараца покрећу поступак по службеној дужности. Странка која је сматрала да јој је повређено неко право сама или на поуку виђенијих људи обраћа се суду с неформалним захтевом да јој се спор реши. Тужилац може да предложи туженом да означи чланове суда, а и он сам бира своје. Овако изабрани суд састаје се и позива странке да свака положи суду доказе о свом захтеву или тврдњи. Пре него што се приђе усменом расправљању, судије су биле дужне да положи заклетву, јер је то био услов да ће се и суд и странке придржавати слова закона. Обично су се судије заклињале зависно од верског припадништва на светом писму или некој другој светој ствари. У пар. 1031. Дјечовљеве збирке прописује се форма заклетве.

Пре него што се приђе усменом расправљању ствари суд врши неке припремне радње које су веома сличне данашњим извиђањима и истражним радњама савременог кривичног поступка. Ваља напоменути да скоро сви важни случајеви пролазе кроз ову фазу и да се увек настојало да се спорна питања добро извиде и да се докази и чињенице савесно прикупљају.

Кад је суд прикупио све чињенице и друга сазнања о спорној ствари, одређивао би дан суђења. Он је преко посебно за то изабраних људи (алб.

lajmētari и *kasneci*) обавештавао заинтересоване странке, поротнике и друге виђене људе да приступе суду одређеног дана. Обично, суђења су се одржавала пре подне у црквеним двориштима или на отвореној пољани близу каквог споменика, разуме се лети, а зими по одајама код људи који су незаинтересовани за исход спора. Пошто се суд увери да су испуњени сви услови за расправљање спорне ствари почело би суђење.

Прво би суд позвао обе завађене странке да суду положе залог -- пенг ⁽¹⁴⁾, која се састојала обично од неких покретних ствари, као нпр. метак, часовник или неки други предмет, а касније је могао да послужи и новац. То је била једна од мера предострожности суда да не би странке изиграли одлуку, а уједно то је био и знак да су честити и поштени људи узели ствар странака да реше, те оне не треба за то да брину, јер је наводно у сигурним рукама, а ово је исто значило да су странке дужне да се тој одлуци повинују. После овог чина који је био праћен извесном симболичком, заклетвом и изговарањем неких речи, суд је питао странке да ли можда имају и неких других питања. После овога странке су се удаљавале, а суд би почео расправу о самој спорној ствари ⁽¹⁵⁾. Ту долази до разних мишљења, ставова и противставова. Ако се током расправе укаже потреба за поједина обавештења од странака, оне се позивају да дају изјашњења, допуне захтеве или неке друге информације.

Доказни поступак и доказна средства. Доказни поступак је доста развијен и често формалан. Предмет доказа су све важне чињенице које се тичу учиниоца кривичног дела, самог дела или навода тужиоца. Једном речју, све околности које су релевантне за решавање спорне ствари (време, место средства, својство лица и ствари и др.). Дужност доказивања (*onus probandi*) или терет доказивања пада на тужиоца. Он је првенствено позван да још у оптужби укаже на све основе доказа. Плећнија захтева да и оптужена страна пружа доказе а она сама дужна је понекад да истражује поједине чињенице.

У раду плећније познато је више врста доказних средстава.

а) *Признање окривљеног.* Ово признање је једно од важних доказних средстава у поступку плећније. Ако је окривљени у потпуности признао наводе оптужбе, поступак би се окончао одмах, плећнија се није даље упуштала у расправљање те ствари. Међутим, у неким случајевима када се у извршењу кривичног дела убиства из освете појавила сумња, плећнија је примала с резервом признања окривљеног, и у том случају захтевала је и друге доказе ⁽¹⁶⁾.

б) *Сок* (алб. *kapuscari*). Капуцар је лице које за рачун тужиоца ради на ислеђивању кривичних ствари и врши неке истражне радње. Тужилац, пре него што капуцару повери истражне радње, дужан је да сам пође или пошаље неке људе осумњиченом да се он изјасни поводом сумње.

(14) А. Sh. Gjeçovi, КЛД, параграфи 1018—1022; К. Нова, *op. cit.*, стр. 63 и сопствене информације.

(15) К. Нова, *op. cit.*, стр. 63. О томе види и А. Јовићевића, *op. cit.* стр. 92—93.

(16) К. Јиричек и Ј. Радонић, *op. cit.*, стр. 124—126; Лазар Урошевић, Правосуђе и писано право у средњовековној Србији у светлу данашњег писаног права, Бгд. 1938, стр. 234; С. Максимовић, О судовима и суђењу у Србији пре писаних закона, Бранич, бр. 4, од 1898, стр. 109—110.

Ако осумњичени одбије да призна дело, онда му тужилац ставља до знања да ће он ангажовати сока — капуцара. (Види *Sh. Gjeçovi*, КЛАД, пар. 1079—1090). После овога сок ради на прикупљању чињеница о кривници осумњиченог. Он је дужан да свој посао обави уредно и поштено, водећи при том рачуна да не терети без основа осумњиченог и уколико се он нађе у лажу, биће строго кажњен. Суд се не ослања само на наводе сока, он не узима здраво за готово, него у том смислу ангажује за то посебно у кануну предвиђене људе да провере рад сока и истинитост његове истраге. Ова лица се називају пресретачи сока или сокодигжица (*pritarët e karpisçarit*). Ови су обично поротници које је суд овлашћује да врше контролу над радом сока. Они могу од свакога затражити сва обавештења у вези са истрагом али с друге стране не смеју да открију јавности који је сок (види опширније: *Sh. Gjeçovi*, КЛАД, пар. 1094—1105). Из овога следи да су изјаве сока и пресретача сока биле такође важна доказна средства⁽¹⁷⁾. Ово доказно средство обично се употребљавало пре саме расправе, али у неким случајевима и у току расправе.

в) *Сведочење*. — Сведочење је једно од најчешћих доказних средстава у поступку плећније⁽¹⁸⁾. Сведоци могу бити сви одрасли мушкарци који су ментално здрави. Не могу бити сведоци жене, људи који су душевно болесни и они који због својих физичких и психичких недостатака нису могли да спорне чињенице запазе, као на пример, глувонеми, слепи и др. Лишени су били права сведочења и они људи који су изгубили грађанску, војничку или племенску част, као на пример, лопови, издајници, превратници и др. Сведок треба да каже све што зна о догађајима који се тичу спора. Изјаве сведока често су непотпуне. Суд не инсистира много на томе откуд је то сведоку познато, него се ослања на његову часну реч или на заклетву да је говорио истину. Ако је у питању сведочење за познатог и виђеног човека, онда сведока има пуно⁽¹⁹⁾. Ако се закуне, сведок је, поред позивања на часну реч, имао право на накнаду за дангубу.

Сведок је био дужан да говори истину и ако се докаже да је лажно сведочио, према њему се могу предузети санкције, једна од тих јесте и бојкот (алб. *leçitja*). Даље, он може да се казни и новчано, тј. да надокнади штету коју је проузроковао лажним сведочењем, а могао се прогласити и непоштеним. Сведоке могу предлагати обе странке, а неке може и суд позвати. Ако једна од странака сумња у искреност сведокове тврдње, може захтевати изузеће сведока. Познато је и суочење сведока.

г) *Порога и поротници*. — ЗЛАД познаје и институцију пороте. Он детаљно у низу одредаба регулише и учешће других људи сем суда у пресуђењу спорне ствари. Он прописује права и обавезе порогника и услове под којима се бирају. Можемо одмах рећи да и за њих важе они услови

(17) А. Sh. Gjeçovi, КЛАД, пар. 1079—1090 и 1094—1105; А. С. Јовановић, Доказна средства у нашем старом казненом законодавству, Бранич, бр. 5, од 1898, стр. 139—140; Т. Тараношки, Историја српског права у Немањинској држави, II део — Историја кривичног права, Београд, 1931, стр. 14—15.

(18) А. Јовићевић, *op. cit.*, стр. 93; К. Нова, *op. cit.*, стр. 66; А. С. Јовановић, *op. cit.*, стр. 137—139; М. Миљанов, Живот и обичај Арбанаса, Титоград, 1967, стр. 12—32.

(19) А. Јовићевић, *op. cit.*, стр. 93 („Меху албанским становништвом развијено је неко осећање да за добре и виђење људе треба у свако вријеме сведочити“).

које смо изнели раније за чланове плећније (види *Sh. Gjeçovi*, КЛД, пар. 1004).

Поротници су она лица која се заклинју да би ослободили оптужбе осумњиченог, коме тужилац не верује. Поротника или саклетвеника може бити две врсте: једна коју одређује — „набраја“ суд, и друга врста коју бира тужени. Поротници су, дакле, једна врста доказних средстава у по-струпку плећније. Ови су веома слични једној врсти поротника који су били познати и код других народа (20). Број поротника није тачно одре-бен: зависи од конкретног случаја, али по мишљењу неких аутора, тај број није могао бити мањи од 4, а ни већи од 24 (21).

Међутим, има и других схватања у погледу броја пороте. Поротници такође треба да буду поштени људи као и судије, јер свака сумња у њих јесте повод да се изуму са сужења.

Поротници понекад по одобрењу суда могу да врше неке истражне радње, да захтевају одлагање расправе, да врше неку врсту контроле или првере рада сока. Ако они установе да је сок исправно водио истрагу и да је истинитим чињеницама доказао основаност сумње о кривници оптуженог, онда поротници упознају плећнију и с овим престаје њихова делатност (*Sh. Gjeçovi*, КЛД, пар. 1093). Међутим, често се дешавало да из истраге капучара не може јасно да се утврди право стање ствари, односно кривица туженог; зато је тужилац у овим случајевима захтевао да се порота закуне о невиности оптуженог (пар. 1065). Заклетва треба да буде јасна и једногласна. Уколико се један од поротника не закуне, сумња и даље остаје на туженом. Приликом полагања заклетве поротници треба да следе осумњиченог. Он треба први да се закуне, а поротници за њим. Ако он неће да се закуне, онда се ни порота не заклинје, него се осумњичени проглашава кривим. ЗД предвиђа у неким стучајевима да и тужилац треба да положи заклетву са саклеветницима. (Види: *Sh. Gjeçovi*, КЛД, пар. 544—556).

Код институције пороте такође се одражава класни карактер обичајног права Албанаца, јер често сусрећемо случајеве где једна заклетва првака племена или барјактара и заклетва свештеника вреде колико и заклетва 24 односно 12 старца (22).

а) *Хватање учиниоца на делу*. — Ово доказно средство сматрало се као једно од најверодостојнијих. У овом случају није било потребе за неком другом формом доказивања, него је суд — плећнија могао одмах да донесе одлуку о кажњавању ухваћеног на делу (23).

б) *Праћење трагова*. — То је такво доказно средство које се најчешће јављало код крађа, и то малом код крађа стоке. Тада се пратио траг животиње или други знаци и тако се долазило до осумњичене особе или осумњиченог села. Лице на које пада сумња сматра се и крадљивцем. Ако

(20) К. Нова, *op. cit.*, стр. 65. О томе види још: К. Јиричек и Ј. Радонић, *op. cit.*, стр. 124—125; А. С. Јовановић, *op. cit.*, стр. 176—178, (Бранич, бр. 6).

(21) К. Нова, *op. cit.*, стр. 65; А. Јовићевић, *op. cit.*, стр. 94—95.

(22) Ј. В. Иванова, *op. cit.*, стр. 109; К. Нова, *op. cit.*, стр. 65; др С. Пуповци, *op. cit.*, стр. 57—61; Исмет Елези, *op. cit.*, стр. 11.

(23) К. Нова, *op. cit.*, стр. 67; А. С. Јовановић, *op. cit.*, стр. 136—140.

одбије олтужбу он мора да докаже своју невиност пред плећнијом или чињеницама или заклетвом. Ако трагови воде у село или одређену махалу, онда за крађу одговара цело село, или ако хоће то да избегне, треба да покаже крађивца (24).

Слично овом доказном средству јесте и познавање ствари — свод. Наиме, ово се састоји у томе што власник познаје своју ствар која се налази код трећег лица. Ова лица треба да докажу одакле им је та ствар, тј. да именују претходнике, јер се у супротном сматрају лоповима.

Плећнија се служила и другим доказним средствима као што су: вештачење, гаранти, заклетва итд. *Вештачење* се састојало обично у процењивању штете и у неким случајевима убиства када се помоћу метака нађених у телу убијеног утврђивало ко је убица (25).

Гаранти су једна врста јемаца који гарантују за некога да није извршио дело које му се ставља на терет. Често су се као гаранти могли јавити познати људи, а понекад и цело село. Гаранти су били дужни у неким случајевима полагати заклетву (26).

Заклетва је такође позната као једна веома честа појава у доказивању. Карактеристично је да је она у недостатку других рационалних доказних средстава увек служила као последњи доказ. Ако тужилац или плећнија сумња у признање окривљеног, у искреност сведока и вештака, увек се прибегавало заклетви као последњем основу доказивања спорних чињеница (27).

Закон Леке Дукаћинија не спомиње *божји суд* као посебно доказно средство, али у народу и дан данас постоје приче да је постојао.

Из овога што смо до сада рекли о доказима и доказним средствима произилази да је доказни поступак био главни део расправљања спорне ствари, било то кривична или грађанска ствар (28), што не значи да и друге фазе поступка нису биле од значаја. Можемо додати и то да је поред означених доказних средстава могло бити и других, као на пример, увиђај на лицу места, увид у ствари и предмете и др.

Доношење одлуке. Ако суд нађе да је ствар довољно расправљена и да су чињенице и докази обелоданили тврдњу једне или друге странке, прилази се доношењу одлуке. Суд — плећнија прво тражи мишљење пороте која се обично закуне да је она или ова странка у праву. Ако порота то не уреди, то је знак да ствар још није чиста и да постоји сумња у изјаве сведока и у изнете чињенице (29). Одлука се доноси на тај начин што сви чланови плећније, редом од најмлађег до најстаријег, дају своје мишљење о спорној ствари. Ретко кад се десило да се након свестраног расправљања ствари поделе мишљења, али је нормално да је и тога било. Ако не може да се постигне већина, пошто су мишљења различита, онда постоји могућност да се чланови плећније мењају и да се састави нова

(24) К. Нова, *op. cit.*, стр. 67.

(25) К. Нова, *op. cit.*, стр. 67.

(26) К. Нова, *op. cit.*, стр. 67—68.

(27) Др С. Пуповић, *op. cit.*, стр. 63.

(28) К. Нова, *op. cit.*, стр. 68; А. Јовићевић, *op. cit.*, стр. 93—94.

(29) К. Нова, *op. cit.*, стр. 66 и сопствене информације

плећнија од нових чланова. ЗЛД у пар. 1026, између осталог каже: „Деси ли се да чланови плећније раде, једни на своју главу а други супротно њима, доводиће се други чланови, али нико не сме претходне оговарати, нити ишта лоше о њима изнети“⁽³⁰⁾. Кад нема подељених мишљења, онда један од чланова плећније, по обичају најстарији, гласно изјављује да су чланови плећније решили спорну ствар наводећи начин на који је та ствар решена. Овом чину обавезно треба да присуствују странке и да положи залогу о пристанку на ове одлуке, а и саме се заклињу да ће се придржавати исте⁽³¹⁾. Дужност је суда да упозори странке на последице кршења или непоштовања ове одлуке. Овај чин праћен је једном посебном симболикком, која има за циљ да опомиње странке и све друге присутне да је једна ствар за свагда решена, а ЗЛД даје за право свим присутнима да се јаве као заштитници те одлуке.

Поступак по правном леку. ЗЛД не познаје неки посебни правни лек. Правило је да једном пресуђена ствар од поштених и паметних људи има да бажи за увек, јер „Канун не трпи суд над судом и одлуку над одлуком“⁽³²⁾. Одлука коју је донео било који суд постаје правоснажна. Деси ли се да се незадовољна странка обрати неком другом суду, он ће је одбити уз приговор да је та ствар пресуђена. То је опште правило. Међутим, као и свугде и овде има неких изузетака. Тако у неким случајевима ЗЛД признаје својство апелационог суда — куће Гјон Маркај, тако да је у неким случајевима она одлучивала о жалбама на одлуке плећнија, али то само у изузетним случајевима. (Уп. *Koço Novo*, цит. рад, стр. 69).

Касније као суд другог степена могао се јављати и Џибал⁽³³⁾. О установи Џибала не постоји јединствено схватање. Неки аутори сматрају да је то суд који је судио у првој и последњој инстанци и као такав требало је да замени све управне и судске власти албанских брдских племена, докле други тврде да је то највиша судска инстанца за албанска брдска племена. Без обзира на ово, важно је истаћи да су турски освајачи били принуђени да стварају посебне судске и друге установе власти ради прилагођавања средини, а уједно то значи и признавање аутономије обичајног права албанских племена у решавању и пресуђењу међусобних сукоба. Суд Џибала разматра и решава ствари на основу обичајног права и схватања оног места одакле су и странке. Зато он не може да правоваљано реши један случај ако као чланови Џибала у том случају не учествују судије које су одакле и странке⁽³⁴⁾. Одлука Џибала значила је и последњу реч о спорном питању.

Извршење одлуке плећније. Врло је интересно изнети начин извршења одлука плећније. Као што смо из досадашњег излагања видели, плећнија није нека државна установа, него племенска; она и није располагала неким посебним апаратом за принуду, али су ипак њене одлуке

(30) A. Sh. Gjeçovi, КЛД, пар. 1026 (РЕГЈЕТ).

(31) К. Нова, *op. cit.*, стр. 63.

(32) К. Нова, *op. cit.*, стр. 69; Ј. В. Иванова, *op. cit.*, стр. 100—110.

(33) Види опширније др С. Пуповци, *op. cit.*, стр. 57; А. Јовићевић, *op. cit.*, X. Калеш и Н. Jürgen Kornumpf, *op. cit.*

(34) К. Нова, *op. cit.*, стр. 56—57 и 60; др С. Пуповци, *op. cit.*, стр. 57; С. Доброши, цитирани рад.

извршаване. Поставља се питање одакле право плећније да изриче и изврши ове одлуке. О томе има разних схватања ⁽³⁵⁾. Важно је истаћи да плећнија поред тога што се у ЗДД представља као народна институција, има и дубоко класни карактер ⁽³⁶⁾. Јер, као што смо видели чланови плећније су најчешће познати прваци племена, барјактари, људи из богатих породица, који су располагали и апаратом принуде. За извршење најтежих казни, као што су смртна казна, спаљивање куће и имања, протеривање из села, плећнија се користила масом, као на пример, селом, братством и сл. У случајевима кад су се као казне јављале новчана казна или друге имовинске казне, извршењу ових приступаља су одрбена лица, којима је ЗДД признавао то својство. У неким случајевима поред тога што се народ јављао као извршилац, свака плећнија морала је да има и неколико глобара, који су помагали у извршењу судских одлука. Они су могли да изврше једино оне одлуке које су се односиле на имовинскоправне захтеве, као на пример, откуп жита, одузимање стоке идр. ⁽³⁷⁾.

Из до сада реченог произилази да поступак плећније по ЗДД садржи неке елементе оптуженог (акузаторског) поступка. Плећнари су у већини случајева били непристрасни посматрачи и руководиоци суђења. Они су били дужни само да са подједнаком пажњом приме и цене изјаве и друге доказе обеју страна. Међутим, овај поступак у појединим случајевима одликује се и неким истражним (инквизиторским) елементима, и то нарочито код ислебивања од стране капуцара и пороте. Све у свему можемо рећи да плећнија поред низа утицаја са стране јесте оригинална институција албанског обичаној права, која постоји од најранијих времена до данас ⁽³⁸⁾.

* * *

Плећнија која је предвиђена у ЗДД и дан-данас живи у неким крајевима наше земље. Већина одлука плећније су конзервативне и неприхватљиве за наше услове. Често овај суд даје за право оштећеној страни да самовласно остварује право, што је у супротности са савременим начелима кривичног и грађанског правосуђа. Ова установа у многим случајевима не осуђује за убиство из крвне освете. Напротив, она их дозвољава ако та убиства нису учињена за време док траје беса. Овакво стање доста компликује ствари и на посредан начин утиче на пораст криминалитета. Пошто се суђење плећније заснива на обичајном праву које садржи казнене норме које су штетне за савремено друштво, њој треба стати на пут. Често се дешава да о једном случају истовремено расправља и плећнија и државни суд и дешава се, што је нормално, да донесе супротне одлуке, јер државни суд осуђује извршиоца кривичног дела убиства из крвне освете, а плећнија даје за право извршењу тог дела ⁽³⁹⁾.

(35) Исмет Елези, *op. cit.*, стр. 12—14.

(36) Ур. А. Ш. Гјеџови, *КЛД*, пар. 1126—1145 и 1161—1170.

(37) А. Ш. Гјеџови, *КЛД*, пар. 1171—1175.

(38) К. Нова, *op. cit.*, стр. 70—71.

(39) Уп. *Ramadan Vraniqi*, и др Сурја Пуповци, *Këshillat e pajtimit në Kosovë*, »Përparimi« Нр. 5, Prishtinë; 68,

Убудуће, да би се избегле ове негативне последице рада плећније, треба више настојати да мировна већа буду та која ће решавати сукобе на један бољи и савременији начин. За чланове мировних већа требало би бирати оне људе, који уживају велики углед и ауторитет у свом месту. Они треба да знају прилике и обичаје средине где се јављају као помиривачи. Чланови мировног већа треба овај задатак озбиљно да схвате и са пуно разумевања да приђу решавању тешких спорова међу завађеним странкама, јер само на тај начин могу сузбити и те како бројне крвне деликте а уједно и искорењивати негативне и конзервативне обичаје у тој средини. Али као што нису настали по декрету неког органа који би стајао изнад друштва, већ спонтано развојем самог друштва, тако ови обичаји и појаве не могу бити искорењени само прописима одозго и акцијом државе. Тек мобилисањем напредних социјалистичких снага самог друштва и упорним и образовним радом могу се постићи одлучујући резултати, али није увек проблем само у томе да се искорене ствари и преживели обичаји, већ и у томе да се створе нови који ће одговарати социјалистичком погледу на свет и савременим условима живота и друштву ⁽⁴⁰⁾.

Рагиб Халили

---

(40) Види детаљније: Бук Павићевић, Увод у етику, Београд, 1965, стр. 99; Вељко Статамовић, Мировна већа у друштвено-политичком систему Југославије, Београд, 1966, стр. 3—23 и 65—70; *Ramadan Vraniqi* и др. Сурја Пуповци, *op cit.*, *Përporinci* бр. 5.